

1. feladat

Mi hiányzik? Egészítsd ki a szöveget az aláhúzott területeknél.

A túlvilági kávéházban dolgozó pincér a következő beszélgetés fültanúja volt:

Thomson: Inkább nem kérek mazsolás kalácsot. Megkeseredik a számban a falat, ha az általam javasolt atommodell hibáira gondolok.

Rutherford: Ugyan, kedves kolléga, ne legyen ilyen szigorú magához. Még ha később az én kísérleteim el is vezettek is egy – mondhatni az Ön modelljével ellentétes, és megjegyzem, a valósághoz jobban közelítő, ámbár később szintén tarthatatlannak bizonyuló – elmélet felállításához az atom felépítéséről, az érdemei vitathatatlanok. Ne felejtjük el, hogy Ön volt az, kedves barátom, aki felismerte az _____ létét és töltését, valamint helyesen feltételezte, hogy kell lennie valamilyen ellentétes töltésnek, ami ezt kiegyensúlyozza, hogy az atomok általunk tapasztalt semleges töltése létrejöhessen.

Bohr: Úgy van. Ráadásul az Ön eredményei előrevetítették az én atommodellemben nagy szerepet játszó _____ létezését, mivel számításai igazolták, hogy az atom csak akkor stabil, ha a negatív töltésű részecskék több különböző sugarú pályán mozognak. Nem mellesleg legalább részlegesen magyarázott egy sor még érthetetlen jelenséget, mint a gázok vonalas színe, a fényelnyelés vagy éppen a fény kisugárzása.

T: Igazán kedves Önöktől, hogy vigasztalnak. Tulajdonképpen igazuk is van: minek búslakodjam, hiszen még manapság is tanulnak rólam a diákok. De azért úgy gondolom, mindünk közül Bohr úr tudhatja magáénak a legnagyobb sikert.

Bohr: Ne rohanjunk előre. Az én munkámhoz nélkülözhetetlenek voltak Rutherford professzor eredményei is. Az ő kísérletei segítettek minket megérteni, hogy az atom tömegének legnagyobb része valójában egy igen kicsi, az atom teljes méretének elhanyagolható részét kitevő, _____ töltésű _____ összpontosul.

Rutherford: Ne szerénykedjen, kedves kolléga! Vitathatatlan, hogy az ön zseniális posztulátumai nélkül, miszerint egyrészt az _____, másrészt pedig _____, még évekig toporoghattunk volna egy helyben az atomok felépítését találgatva.

Einstein: Elnézést, hogy beleszólok, véletlenül hallottam meg, miről beszélnek. Valóban lenyűgöző elmére vall, hogy lehetőségeihez mérten képes volt egyesíteni a klasszikus fizika modelljeit a legújabb kutatási eredményeimmel a fotonokkal kapcsolatban.

Heisenberg: Foglaljon helyet köztünk, professzor. Való igaz, hogy kiváló tanárom és mentorom elmélete nem volt tökéletes. Ugyanakkor a Bohr-modell a klasszikus fizika talaján állva még befogadható középiskolás szinten is, nem úgy, mint az általunk létrehozott kvantummechanikai atommodell.

Schrödinger: Hajjaj. Amikor egy egyenlet megoldása nem szám, hanem energia és függvény, akkor még a legnagyobb tudósok közül is sokaknak keresztbe áll a szeme. Ki gondolta volna még 1913-ban, kedves Bohr úr, hogy a következő lépés az atommodellek világában nem kémiai, még csak nem is fizikai, hanem matematikai természetű lesz?! És milyen bonyolult! Bár az elektronok leírását lehetővé tette a négy kvantumszámmal, kollégám, _____ pedig azt is megállapította, hogy _____

Rutherford: De az atommag felépítéséről még mindig nem tudunk semmit, csupán annyit, amennyit szerény személyem megállapított: hogy rendkívül kicsi, és pozitív töltésű. Később aztán szerencsére sikerült kimutatnom egyik építőkövét, a _____ is. Igaz, akkoriban ezt még hidrogén-atommagnak gondoltam. De végül is ezzel sem tévedtem.

Einstein: Ha ez vigasztalja, kedves barátom, ma sem tudunk sokkal többet. Ugyan Chadwicknek hála már tudunk a neutronokról, és ismerjük nagyjából azt az erőt, ami összetartja az atommag belsejében a _____, mindig jönnek újabb kísérleti eredmények, amelyek megkérdőjelezzik eddigi ismereteinket. Arról nem is beszélve, hogy még várat magára az az elmélet, amely az atomoktól a csillagokig minden jelenségre magyarázatot ad.

Bohr: Igazán élvezem a társaságukat. Kérem, engedjék meg, hogy a következő kör az enyém legyen. Pincér! Mazsolás kalácsot mindenkinek!

2. feladat

A szertárban felborult két üvegce, és a tartalmuk összekeveredett. Az egyik üvegben KCl, a másikban NaOH volt. Visszaméréssel megállapítottuk, hogy 2 g NaOH és 2 g KCl borult ki. A diákok a szakkörön aztán ebből a „balesetből” izgalmas kísérleteket hajtottak végre.

- 1.) 100 ml-es főzőpohárba öntötték a porkeveréket, és vizet töltöttek rá. Mit tapasztaltak az összes só feloldódása után?

$$\Delta_{\text{oldáshő}}H(\text{KCl}) = +18,3 \text{ kJ/mol}$$

$$\Delta_{\text{oldáshő}}H(\text{NaOH}) = -42,2 \text{ kJ/mol}$$

- 2.) Az oldat 10 ml-ébe vöröskáposzta-levelet áztattak. Milyen színű lesz a káposzta levele, amikor befejeződik a színváltozás?
- 3.) 10 ml oldathoz ezüst-nitrátot adtak. Milyen változás következik be? Írd fel az egyenletet! Mekkora térfogatú 1 m/m%-os ezüst-nitrát oldatot kellett hozzáadni, hogy se klorid-, se ezüstion ne maradjon az oldatban a reakció végén? (Az ezüst-nitrát oldat sűrűségét tekintjük 1-nek).
- 4.) Üvegpálcát az oldatba mártottak, és gázlángba tartották. Milyen színű lett a láng? Melyik ion jelenlétét jelzi a látott szín?
- 5.) 10 mL oldathoz ecetsavat adtak. Milyen változást figyeltek meg? Az oldatban jelenlévő melyik ion adta a reakciót?
- 6.) A maradék oldatot kiöntés előtt 0,1 M-os HCl-lel akarták semlegesíteni. Mennyi sósavat kellett hozzáadniuk? Milyen lesz a keletkező oldat tömegszázalékos összetétele?

3. feladat

	Kén	Kén-hidrogén	Kén-dioxid	Kénsav
Halmazállapot				
Kén oxidációs száma benne				
Molekulaszerkezet				

4.feladat

Párosítsd össze – melyik szerves vegyületre melyik leírás illik?

Karbamid

Fehér színű szilárd kristály, vízben oldódik. Oldatában a lakmuszpapír gyengén lúgos kémhatást jelez. Nátrium-hidroxid oldattal való összekeverésekor és melegítésekor jellegzetes szúrós szagot érzünk.

Metán

Szintelen, szagtalan gáz. Tökéletes elégetésekor 1-gyel több mol víz keletkezik, mint szén-dioxid. Ha a lehetséges 4 vegyület keverékét -100°C -ra lehűtjük, ez marad egyedül gáz halmazállapotú.

Ecetsav

Oldatában a lakmuszpapír savas kémhatást jelez. Tömény formája erősen higroszkópos. Jellegzetes szagú folyadék. Baktériumok alkoholból is elő tudják állítani.

Benzol

Szintelen, kellemetlen szagú folyadék. Elégetve erősen kormoz. Brómmal reagáltatva világossárga folyadék keletkezik. Vízzel külön fázist alkot.

Glicerín

Szintelen, szagtalan, folyadék. Erősen higroszkópos. Benzollal két fázist képez. Sűrűn folyós. A narancssárga kálium-dikromátot zöldre változtatja.

5. feladat

Nézd meg az alábbi videót, és válaszolj a kérdésekre:

<https://www.youtube.com/watch?v=lsyx9TixReg>

Miért a kaucsukfával kezdődik a videó? Mi a közös a kaucsukban és a modern műanyagokban?

Melyik volt az első, mesterséges úton előállított műanyag?

Minek nevezzük az 1 percnél felsorolt anyagokat összefoglaló néven a műanyagiparban?

Melyik műanyagok ma a legfontosabb csomagolóanyagok?

Milyen problémákat okoz a műanyagszennyezés a tengerekben, óceánokban?

Milyen problémákat okoz a szárazföldön?

Mit nevezünk mikroműanyagoknak?

Sorolj fel három hétköznapi megoldási javaslatot a videóban felvázolt problémák megoldására!

Keress egy olyan céget, amelyről a videóban beszélnek, és mutasd be, hogy ez a vállalat hogyan küzd a műanyagszennyezés csökkentéséért.

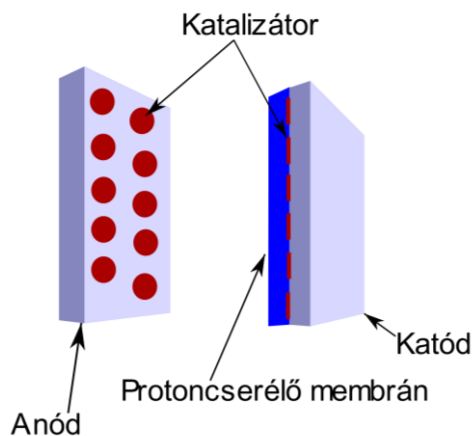
6. feladat

Energiatermelés üzemanyagcellával

Az alábbi szöveg tanulmányozása után válaszold meg a feladatokat!

„Az üzemanyagcella a következő részekből áll:

- Két elektródából (anódból és katódból)
- Katalizátorból, mely a két elektróda egymás felé néző oldalán található
- Elektrolitből (membránból), mely lehet szilárd vagy folyékony halmazállapotú

1. ábra. A protoncserélő membrános üzemanyagcella elvi rajza

1. táblázat: Az üzemanyagcellák összehasonlítása

Típusa	Elektrolit	Működési hőmérséklet	Elektromos hatásfok	Üzemanyag
AFC (alkáli)	30 % KOH oldat, gél	80 °C	elméleti: 70% gyakorlati: 62 %	- tiszta H ₂ - O ₂
PEMFC (proton-áteresztő)	protonáteresztő membrán	80 °C	elméleti: 68% gyakorlati: 50 %	- tiszta H ₂ - O ₂ - levegő
DMFC (direkt metanol)	protonáteresztő membrán	80 – 130 °C	elméleti: 30% gyakorlati: 26 %	- metanol, - O ₂ - levegő
PAFC (foszfor-savas)	tömény foszforsav	200 °C	elméleti: 65% gyakorlati: 60 %	- tiszta H ₂ - O ₂ - levegő
MCFC (alkáli-karbonátsó)	lítium-karbonát, kálium-karbonát	650 °C	elméleti: 65% gyakorlati: 62 %	- H ₂ - földgáz - széngáz - biogáz - levegő - O ₂
SOFC (oxid-kerámia)	yttrium-cirkon oxidkerámia	800 – 1000 °C	elméleti: 65% gyakorlati: 62 %	- H ₂ - földgáz - széngáz - biogáz - levegő - O ₂

A működési elv a következő:
Az anódra adott nyomáson vezetett hidrogén molekulákat a platinából készült katalizátor

szétválasztja hidrogénatomokra, majd az atomok elektronjait az anódra vezetve a H⁺ ionok a membránon átjutnak a katódhoz...

Az elektronok egy külső fogyasztón tudnak csak átjutni a katódba, miközben hasznos munkát végeznek.

A katódra vezetett oxigénmolekulák a katalizátor segítségével szintén lebomlanak oxigénatomokra, melyek az anódból – valamilyen fogyasztón keresztül – átáramló elektronokkal és a membránon átjutott hidrogénionokkal egyesülve vizet alkotnak. ...

A reakció során az egy cellán keletkező feszültség értéke kb. 0,7 V, a DC áramerősség

pedig a másodpercenként átáramlott hidrogén és oxigén gázok mennyiségének a függvénye. Ha nagyobb feszültséget szeretnénk elérni, akkor több cellát kell sorba kapcsolnunk. ...

Az üzemanyagcelláknak több típusa létezik, melyeket az elektrolit (membrán) anyaga szerint csoportosíthatunk. A különböző elektrolitok különböző tulajdonságokkal ruházzák fel az üzemanyagcellát, és a reakciók is különböző hőmérsékleten játszódnak le. Ennek megfelelően a felhasználási területük is változik az elektrolit függvényében. ...

Mint látjuk, az üzemanyagcellák katódjára oxigént vezetünk, mely nagy mennyiségben található a levegőben, így tulajdonképpen nem tiszta oxigént vezetnek a katódra, hanem levegőt (kivételt képez az AFC).

Az anódra vezetett hidrogén már nem áll ilyen szabadon a rendelkezésünkre, azt elő kell állítani pl. a víz elektrolízise segítségével, vagy valamilyen gázból, pl földgázból kell azt kinyerni speciális készülék, az ún. reformer segítségével.”

forrás: <https://terszobraszat.hu/2-ingenenergia/2-4-az-ingenenergia-titkai/2-4-7-az-uzemanyag-cella-bevezeto/2-4-7-2-az-uzemanyag-cella-mukodesi-elve/>

1. Írd fel a katódon és az anódon lejátszódó reakciók egyenletét!
2. Fogalmazd meg, mi a szerepe a cella működésében a protoncserélő membránnak!
3. Az üzemanyagcellát már évek óta alkalmazzák telepített energiaforrásként vagy éppen autók meghajtására. Egy már megvásárolható üzemanyagcellás autó 100 km-ként 0,79 kg H₂-t fogyaszt. Mekkora mennyiségű levegőt használ el standard körülmények között az autó 60 km megtételekor? A levegő összetételét tekintsük 21 % O₂ és 79 % N₂.
4. Az üzemanyagcellák működéséhez szükséges tiszta H₂ gazdaságos előállítása szintén fontos szempont. Jelenleg milyen ipari megoldásokkal állítanak elő H₂-t? Írd fel az előállítás reakcióegyenletét is!

5. Az 1. táblázat mutatja be az eddig kifejlesztett üzemanyagcellák típusait. A legolcsóbban gyártható üzemanyagcella az AFC típusú cella, amelyet csak tiszta O₂ és tiszta H₂ adagolásával működtethetünk. Magyarázd meg, miért nem lehet megfelelő a levegő alkalmazása az AFC típusú üzemanyagcella működtetéséhez?

7. feladat

I. Mennyire gyors a reakció? - Elszíntelenedő jódtinktúra

Az alábbi kísérletleírás alapján végezd el az otthon is megtalálható vegyszerekkel a reakciósebesség vizsgálatát szemléltető kísérletet.

FONTOS! A kísérlet során kizárólag a leírásban szereplő vegyszereket használd, és ne térj el a megadott mennyiségektől!

A kísérletek elvégzését követően a háztartási vegyszereket pakold el, a használt eszközöket gondosan mosogasd el, majd moss alaposan kezet!

- A) szükséges anyagok:
- 30 csepp jódtinktúra oldat
  - 3 csepp hipóoldat (vagy Domestos, Flóraszept)
  - csapvíz
- B) szükséges eszközök:
- feles pohár
  - 4 db kisméretű műanyag pohár (1 dl-s) vagy kávéscsésze (a nem használt PET palack alját is levághatod, megfelel a célra)
  - szívószál a hipóoldat csepegtetéséhez
  - a kísérletet a mosogatóban vagy a kézmosóban végezd el
  - stopperóra (mobiltelefoné tökéletes)
- C) Oldatok előkészítése:
- jódtinktúraoldat: 3 kis műanyag pohárba csepegtess 10-10 csepp jódtinktúraoldatot, majd adj mind a 3 pohárhoz 10-12 ml csapvizet (ha a feles pohár kb. kevesebb mint ¼-ig van vízzel, az kb. 10-12 ml)
  - hipóoldat: egy műanyag pohárba mérj ki 3 kis csepp hipót, majd tölts rá kb 20 ml vizet (a feles pohár kb. a félig van)
- D) Kísérlet elvégzése:
- Készítsd elő a stoppert, ezzel méred majd, mennyi idő alatt következett be a színváltozás
  - A három műanyag pohárba készítsd el a 10-10 csepp jódtinktúrából és a 10-10 ml vízből álló oldatokat (azonos koncentrációjú oldatok)
  - Az első pohárba 5 csepp hipóoldatot, a második pohárba 10 cseppet, majd a harmadik pohárba 15 csepp hipóoldatot cseppents (ha ennyi cseppel nem tapasztalsz változást, cseppents további 1-2 cseppnyi hipóoldatot)!
  - A cseppentéshez használd a szívószálat: a szívószálat az oldatba mártva csepp marad benne

1. A mellékelt táblázatban jegyezd fel a tapasztalataidat!

Elszíntelenedő jódtinktúra			
	I. pohár	II.pohár	III.pohár
hipóoldat cseppszáma			
színváltozásig eltelt idő			

2. Írd fel a lejátszódó reakció egyenletét!
3. Magyarázd meg, mi eredményezte az egyes poharakban a különböző reakciósebességet!

4. A 3. feladatban adott magyarázaton kívül hogyan befolyásolható a reakciósebesség?
5. Mivel magyarázható, hogy egyensúlyi reakciók esetén nem befolyásolja az egyensúlyt a katalizátor?

8. feladat

Zöld kémia – Mi is az a zöld kémia?

A zöld kémia már a kutatás és fejlesztés fázisában figyelembe veszi a jövő termékeinek és az azokat előállító folyamatoknak várható környezeti hatásait.

A zöld kémia alapelveit Anastas és Warner foglalták össze az 1998-ban megjelent *Green Chemistry: Theory and Practice* (Zöld kémia: elmélet és gyakorlat) című könyvükben.

A hagyományos preparatív kémia egyik lényeges fogalma a kitermelés, amely megmutatja, hogy az elméletileg elérhetőhöz képest hány százalékos egy-egy előállítási folyamatban a kívánt termék képződése. Zöld kémiai szempontból viszont az ideális (100%-os hozamú) reakció az, amelyben a kiindulási anyagok teljes mennyisége a kívánt termékbe épül be. A kitermelés helyett tehát új vagy újabb paraméterekkel kell jellemezni egy-egy előállítás hatékonyságát. Ilyen paraméter az ún. környezeti faktor és az atomhatékonyság.

A környezeti faktorról az 1 kg termékre eső hulladék tömegét adjuk meg. A zöld kémiai szempontból ideális eljárás környezeti faktora 0. Nagyon tanulságos ebből a szempontból összevetni a különböző vegyipari ágazatokat. Kiderül, hogy a legrosszabb (legnagyobb) környezeti faktor a gyógyszergyártásra jellemző (a környezeti faktor akár a 100-at is meghaladhatja: 1 kg gyógyszer előállítása 100 kg hulladék képződésével jár együtt!). Ugyanakkor például az olajfinomítás környezeti faktora meglehetősen jó (kb. 0,1). (Természetesen egy iparág környezetszennyező hatása nemcsak a környezeti faktortól, hanem a termelés volumenétől, nagyságától is függ.)

A másik fontos paraméter az atomhatékonyság. Ez azt mutatja meg, hogy a kiindulási anyagok hány százaléka épül be a termékbe. Minél nagyobb ez az érték, zöld kémiai szempontból annál jobb egy kémiai reakció.

Forrás: a teljes szöveg a <https://hirmagazin.sulinet.hu/hu/tudomany/zold-kemia> cikk alapján készült

1. Mutasd be a zöld kémia 12 alapelvét!
2. Mutasd be az adipinsav előállítását a hagyományos és a zöld kémiai útvonallal! Írd el a lépések reakcióegyenleteit!
  - a) hagyományos: benzol → ciklohexán → ciklohexanol/ciklohexanon → adipinsav
  - b) zöld kémiai: ciklohexén → adipinsav
3. Sorolj fel három környezetszennyező, környezetre veszélyes anyagot, illetve reakciólépést az 2/a reakcióút kapcsán!
4. Milyen környezeti problémához járul hozzá a keletkezett N₂O?
5. Mekkora energiabefektetés szükséges a kétféle reakcióút megvalósításához?

9. feladat

Kérdéses margarin

A napraforgó olaj összetétele: palmitinsav: 3-4 %, sztearinsav 1-2 %, olajsav 20-50 %, linolsav 50-70 %. A margarinok zsírtartalma 80 m/m %.

- a) 1 kg margarin előállításához hány ml napraforgó olajra van szükség a hidrogénezéses eljárás során, ha 62 % linolsavat és 34 % olajsavat tartalmaz?
- b) Milyen katalizátort alkalmaznak az olaj hidrogénezéséhez? Milyen hátránya van ennek az anyagnak?

- c) Az utóbbi néhány évben a margarinok népszerűsége a transz-zsír-sav tartalmuk miatt csökkent. Mit jelent a transz-zsír-sav kifejezés? Honnan származik a margarin transz-zsír-sav tartalma?
- d) Az a) pontban kiszámított olaj mennyisége hány kg napraforgómagból nyerhető ki?
- e) A napraforgó olaj a dízelolajhoz keverve vagy azt helyettesítve autók üzemanyagaként – mint biodízel – használható. Hogyan segíthető, hogy alacsony hőmérsékleten is folyékony maradjon a biodízel? Írj reakcióegyenletet is!

10. feladat

Lítium akkumulátorban és másol

Az elektromos mobil eszközök elektromos ellátására leginkább lítiumion vagy lítium-polimer akkumulátorokat alkalmaznak. A lítiumakkumulátorok gyártásához a lítiumtartalmú zabuyelit ásványt bányásszák. A zabuyelit Li_2CO_3 tartalmát pörköléssel, savas feltárással, majd nátrium-karbonát hozzáadásával tisztítják és dúsítják.

- a) Az ércből kinyert Li_2CO_3 -ot NH_4FePO_4 -el reagáltatják, amivel kialakul az egyik leggyakrabban katódként használt anyag. Írd fel a reakció egyenletét!
- b) Ha egy lítiumakkumulátorban 14 g a katód tömege, hány gramm Li_2CO_3 -ból állítható elő egy akkumulátor katódja?
- c) A lítiumion akkumulátorok egyik hátránya, hogy ha túltöltik (ha a cella feszültsége 4,3 V fölé emelkedik), az anódon gázfejlődést és a cella hőmérsékletének gyors emelkedését tapasztalhatjuk, amely akár az akkumulátor felrobbanásához is vezethet. Írd fel az ekkor lejátszódó folyamatokat! Miért eredményezhetnek ezen folyamatok robbanást?
- d) Az ürrepülőkön és a tengeralattjárókon a kilélegzett CO_2 elnyelését lítium-hidroxiddal oldják meg. 1 gramm vízmentes lítium-hidroxid 450 cm^3 szén-dioxid gázt képes megkötni. A tengeralattjáró légterének térfogata 6400 m^3 . Mennyi LiOH szükséges, hogy a tengeralattjáró $21 \text{ }^\circ\text{C}$ -os és 1 bar nyomású levegőjéből a 7%-nyi CO_2 -ot megkösse?